

(Asia C-212/20)

Ennakkoratkaisupyynnöstä unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukaisesti laadittu tiivistelmä

Jättämispäivä:

12.5.2020

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Varsovan Warszawa-Wolan kaupunginosan piirioikeus, Puola)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

22.1.2020

Kantajat:

M.P.

B.P.

Vastaaja:

A, joka toimii A. S.A:n välityksellä

Kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian kohde

Vaatus maksaa 50 000 Puolan zlotyn (PLN) suuruinen rahamäärä, jonka vastaaja sai perusteettomasti lainasopimukseen sisältyvien sellaisten kohtuuttomien ehtojen perusteella, jotka liittyvät lainan maksuerien indeksointiin ja kantajien velan määrään.

Ennakkoratkaisupyynnön kohde ja oikeudellinen perusta

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/EY (jäljempänä direktiivi 93/13) 3 artiklan 1 kohta, 4 artiklan 1 kohta ja 5 artikla.

Ennakkoratkaisukysymykset

1. Kun otetaan huomioon kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 3 artiklan 1 kohta, 4

artiklan 1 kohta ja 5 artikla sekä sen johdanto-osan perustelukappaleet, joiden mukaan sopimukset on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi ja epäselvyyksiä on tulkittava kuluttajan eduksi, onko sopimusehto, jolla määritetään valuutan osto- ja myyntikurssi valuuttaan indeksoidussa lainasopimuksessa, muotoiltava yksiselitteisesti eli siten, että lainanottaja/kuluttaja voi itse määrittää kyseisen kurssin minä hetkenä tahansa, vai onko – kun otetaan huomioon direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimuksen kohde, sopimuksen pitkäaikainen luonne (useita vuosikymmeniä) ja se, että valuuttamäärä muuttuu jatkuvasti (voi muuttua milloin tahansa) – mahdollista muotoilla sopimusehto yleisemmin, nimittäin viittaamalla valuutan markkina-arvoon sillä tavalla, joka estää direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välillä kuluttajan vahingoksi?

2. Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, voidaanko – kun otetaan huomioon kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 5 artikla ja direktiivin johdanto-osan perustelukappaleet – sopimusehtoa, jonka mukaan lainanantaja (pankki) määrittää valuutan osto- ja myyntikurssin, tulkita sillä tavoin, että sillä ratkaistaan epäselvyydet kuluttajan eduksi, ja olettaa, ettei sopimuksessa määritetä valuutan osto- ja myyntikurssia mielivaltaisesti vaan vapaiden markkinoiden ehdoilla, erityisesti jos molemmat osapuolet ymmärsivät samalla tavoin sopimusehdot, joissa määritetään valuutan osto- ja myyntikurssi, tai lainanottaja/kuluttaja ei ollut kiinnostunut riidanalaisesta sopimusehdosta sopimuksen tekoajankohtana tai sen täytäntöönpanon aikana eikä hän myöskään lukenut sopimusta sen tekoajankohtana tai sen voimassaolon aikana?

Viitatus unionin oikeussäännöt

Direktiivi 93/13: johdanto-osan 20. perustelukappale, 3 artiklan 1 kohta, 4 artiklan 1 kohta ja 5 artikla.

Viitatus kansalliset oikeussäännöt

Siviililaki – 23.4.1964 annettu laki (Kodeks cywilny – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Dz. U. nro 16, 93 kohta muutoksineen)

65 §

1. Tahdonilmaisua on tulkittava yhteiskunnassa vallitsevien periaatteiden ja vakiintuneiden tapojen mukaisesti siten, että otetaan huomioon olosuhteet, joissa tahdonilmaisua on annettu.

2. Sopimuksista on pyrittävä selvittämään käytettyjen ilmaisujen kirjaimellisen merkityksen sijasta, mikä on ollut sopimuspuolten yhteinen tarkoitus ja mihin sopimuksella on pyritty.

353¹ §

Sopimuksen osapuolet voivat vapaasti päättää oikeudellisesta suhteestaan, kunhan sen sisältö ja sen tavoite eivät ole ristiriidassa oikeussuhteen erityispiirteiden (luonteen), lakien ja yhteiskunnassa vallitsevien sääntöjen kanssa.

385¹ §

1. Kuluttajan kanssa tehdyn sopimuksen ehdot, joita ei ole erikseen neuvoteltu, eivät sido häntä, jos ne vaikuttavat hänen oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa hyvien tapojen vastaisesti vahingoittaen räikeästi hänen etujaan (kohtuuttomat sopimusehdot).

Tämä ei koske osapuolten olennaisia suorituksia määrittäviä ehtoja, mukaan lukien hintaa tai korvausta koskevat ehdot, jos ne on ilmaistu yksiselitteisesti.

2. Jos sopimusehto ei 1 momentin mukaan sido kuluttajaa, sopimus sitoo osapuolia muilta osin.

3. Sopimusehto, jota ei ole erikseen neuvoteltu, on sellainen ehto, jonka sisältöön kuluttajalla ei ole ollut todellista vaikutusta. Tämä koskee erityisesti sopimusehtoja, jotka on omaksuttu sopimuspuolen kuluttajalle ehdottamasta vakiosopimuksesta.

4. Todistustaakka siitä, että ehdosta on neuvoteltu erikseen, on sillä, joka vetoaa tähän seikkaan.

Pankkitoiminnasta 29.8.1997 annettu laki (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, U. 2019 poz. 2357)

69 §, sellaisena kuin se on tällä hetkellä

1. Pankki sitoutuu lainasopimuksessa antamaan lainanottajan käyttöön sopimuksessa määrättyksi ajanjaksoksi tietyn rahamäärän, joka on käytettävänä tiettyyn tarkoitukseen, ja lainanottaja sitoutuu käyttämään tämän määrän sopimuksessa määrättyjen ehtojen mukaisesti, maksamaan nostetun lainan määrän takaisin korkoineen määrättyinä takaisinmaksupäivinä ja maksamaan palkkion myönnetystä lainasta.

2. Lainasopimus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on mainittava erityisesti:

- 1) sopimuspuolet
- 2) lainan määrä ja valuutta

- 3) tarkoitus, jota varten laina on myönnetty
- 4) lainan takaisinmaksun ehdot ja aikataulu
- 4a) muun valuutan kuin Puolan valuutan määräisen tai tällaiseen muuhun valuuttaan indeksoidun lainasopimuksen osalta yksityiskohtaiset säännöt, joissa tarkennetaan menetelmät ja päivämäärät, joiden avulla määritetään valuuttakurssi, jota sovelletaan muun muassa lainan määrän, sen erien ja pääoman ja korkojen laskemiseen, sekä säännöt, joiden mukaan määrät muunnetaan valuuttaan, jossa laina annettiin tai jossa se maksetaan takaisin
- 5) lainan korko ja sen muuttamisen edellytykset
- 6) lainan takaisinmaksua koskevat yksityiskohtaiset säännöt
- 7) lainan käytön ja takaisinmaksun valvontaan liittyvien pankin valtuuksien laajuus
- 8) varojen lainanottajan käyttöön asettamisen ajankohta ja menettelytapa
- 9) palkkion määrä, jos sopimuksessa määrätään palkkiosta
- 10) sopimuksen muuttamista ja päättymistä koskevat ehdot.

3. Muun valuutan kuin Puolan valuutan määräisen tai tällaiseen muuhun valuuttaan indeksoidun lainan osalta lainanottaja voi lyhentää pääomaa ja maksaa korkoa sekä maksaa lainan takaisin ennen lainan erääntymistä kokonaan tai osittain kyseisessä valuutassa. Tässä tapauksessa lainasopimuksessa on täsmennettävä myös lainan takaisinmaksuun tarkoitettujen varojen kerryttämiseen varatun tilin avaamista ja voimassa pitämistä koskevat yksityiskohtaiset säännöt sekä säännöt maksujen suorittamisesta kyseiseltä tililtä.

69 § sellaisena kuin se oli sopimuksen tekohetkellä eli 16.5.2008

1. Pankki sitoutuu lainasopimuksessa antamaan lainanottajan käyttöön sopimuksessa määrättyksi ajanjaksoksi tietyn rahamäärän, joka on käytettävä tiettyyn tarkoitukseen, ja lainanottaja sitoutuu käyttämään tämän määrän sopimuksessa määrättyjen ehtojen mukaisesti, maksamaan nostetun lainan määrän takaisin korkoineen määrättyinä takaisinmaksupäivinä ja maksamaan palkkion myönnetystä lainasta.

2. Lainasopimus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on mainittava erityisesti

- 1) sopimuspuolet
- 2) lainan määrä ja valuutta
- 3) tarkoitus, jota varten laina on myönnetty

- 4) lainan takaisinmaksun ehdot ja aikataulu
- 5) lainan korko ja sen muuttamisen edellytykset
- 6) lainan takaisinmaksua koskevat yksityiskohtaiset säännöt
- 7) lainan käyttöön ja takaisinmaksun valvontaan liittyvien pankin valtuuksien laajuus
- 8) varojen lainanottajan käyttöön asettamisen ajankohta ja menettelytapa
- 9) palkkion määrä, jos sopimuksessa määrätään palkkiosta
- 10) sopimuksen muuttamista ja päättymistä koskevat ehdot.

111 § sopimuksen tekohetkellä eli 16.5.2008

1. Pankin on ilmoitettava siellä, missä se harjoittaa toimintaansa, yleisesti saatavilla olevalla tavalla

- 1) pankkitileillä oleviin varoihin ja lainoihin sovellettavat korot
- 2) sovellettava palkkioprosentti ja perittävien palkkioiden määrä
- 3) koron pääomittamisen määräpäivät
- 4) sovellettavat valuuttakurssit
- 5) tase ja viimeistä tarkastettua ajanjaksoa koskeva lakisääteisen tilintarkastajan lausunto
- 6) pankin hallituksen ja hallintoneuvoston kokoonpano
- 7) tiedot rajat ylittävien tilisiirtojen toteuttamishdoista
- 8) niiden henkilöiden nimet, joilla on oikeus tehdä sitoumuksia pankin tai pankin organisatorisen yksikön puolesta,
- 9) tiedot 6a §:n 1 momentissa tarkoitetuista kotimaisista tai ulkomaisista yrittäjistä, jos näillä yrittäjillä on pääsy pankkisalaisuudella suojattavaan tietoon, kun ne toteuttavat tässä säännöksessä tarkoitettuja toimia pankin organisatorisen yksikön lukuun.

2. Osuustoiminnallisten pankkien on 1 momentissa tarkoitettujen tietojen lisäksi ilmoitettava toiminta-alueensa ja yhteistyöpankki.

Puolan kansallispankista 29.8.1997 annettu laki (Ustawa o Narodowym Banku Polskim z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz. U. 2019 poz. 1810)

1 §

Puolan kansallispankki on Puolan tasavallan keskuspankki.

24 §

1. Puolan kansallispankki toteuttaa rahapolitiikkaa, jonka ministerineuvosto vahvistaa yhteisymmärryksessä neuvoston kanssa.
2. Ministerineuvosto vahvistaa yhteisymmärryksessä neuvoston kanssa säännöt Puolan zlotyn kurssin määrittämisestä ulkomaisiin valuuttoihin nähden.
3. Puolan kansallispankki julkaisee voimassa olevat valuuttakurssit ja muut vaihtokurssit.

Yhteenveto tosiseikoista ja menettelystä

1. B.P. ja M.P. (lainanottajat, jotka toimivat kuluttajina) tekivät 16.5.2008 asuntolainasopimuksen (A) S.A:n [osakeyhtiö] kanssa heille esitetyn sopimusmallin perusteella. Pankki sitoutui sopimuksessa antamaan lainanottajien käyttöön 460 000 Puolan zlotyä (PLN). Laina indeksoitiin valuuttaan (Sveitsin frangi – CHF). Laina-aika oli 480 kuukautta, ja koroksi vahvistettiin LIBOR 3M (CHF) -viitekoron ja pankin 1,20 prosenttiyksikön kiinteän marginaalin summa. Lainan määrä maksettiin kantajille kolmessa erässä vastaajana olevan pankin taulukoiden ostokurssien mukaisesti. Sopimuspuolet lisäsivät 10.1.2013 sopimukseen liitteen, jonka mukaan lainanottajille myönnetty valuuttaan indeksoitu laina on mahdollista maksaa takaisin Sveitsin frangeissa eli siinä valuutassa, johon laina on indeksoitu. Mahdollisuus tehdä tällainen liite on ollut olemassa vuodesta 2009 lähtien.
2. Pankin voimassa olevien lainaehtojen mukaan valuuttaan indeksoitu laina on laina, jonka viitekorko perustuu muuhun valuuttaan kuin Puolan zlotyyn sovellettavaan viitekorkoon ja jonka maksaminen lainanottajille ja takaisinmaksu suoritetaan Puolan zlotyissä taulukon mukaisen sellaisen vaihtokurssin mukaisesti, jolla ulkomaan valuutta vaihdetaan Puolan zlotyyn (2 §:n 2 momentti). Taulukon määritelmän mukaan sillä tarkoitetaan pankissa voimassa olevaa valuuttakurssitaulukkoa (2 §:n 12 momentti). Kun laina indeksoidaan valuuttaan, se maksetaan lainanottajalle Puolan zlotyissä kurssilla, joka ei ole ostokurssia alempi, lainan maksuhetkellä voimassa olevan taulukon mukaisesti. Kun laina maksetaan lainanottajalle erissä, sovellettu kurssi ei ole alempi kuin voimassa olevan taulukon mukainen ostokurssi kyseisen erän maksuhetkellä. Lainan velkasaldo ilmoitetaan ulkomaanvaluutassa ja lasketaan sillä hetkellä, kun laina maksetaan lainanottajalle, sovellettavan kurssin mukaan (7 §:n 4 momentti). Sääntöjen mukaan valuuttaan indeksoitujen lainojen osalta lainan erät ilmoitetaan kyseisessä ulkomaan valuutassa ja ne veloitetaan jokaisena lainan maksun eräpäivänä 1 momentissa tarkoitelta pankkitililtä pankin voimassa olevan taulukon mukaisella ostokurssilla eräpäivää edeltävän pankkipäivän päättyessä (9 §:n 2 momentti).

3. Hakiessaan valuuttaan indeksoitua asuntolainaa kantajat allekirjoittivat ilmoituksen, jonka mukaan he olivat täysin tietoisia valuuttakurssiriskistä, he valitsivat luopuvansa lainan ottamisesta Puolan zlotyissä ja sen sijaan päättivät ottaa Sveitsin frangiin indeksoidun lainan, he olivat tietoisia valuuttaan indeksoitujen lainojen ehdoista (A) ja heille oli ilmoitettu, että kulloinkin voimassa olevat valuuttakurssit julkaistaan pankin toimipaikoissa. Lisäksi kantajat myönsivät, että he olivat tietoisia siitä, että valuuttakurssiriski vaikuttaa heidän vastuisiinsa pankkia (A) kohtaan ja lainanmaksuerien suuruuteen, laina maksetaan heille Puolan zlotyissä lainaehtojen mukaisesti ja sen velkatase ilmaistaan ulkomaan valuutassa; lainan maksuerät ilmaistaan ulkomaan valuutassa ja ne on suoritettava zlotyissä lainaehtojen mukaisesti. Lainanottajat merkitsivät nimikirjaimensa lainahakemuksen, sopimuksen, lainaehtojen ja liitteen joka sivulle. Kantajat lukivat sopimuksen ja silmäilivät lainaehdotja lukematta niitä kuitenkaan huolellisesti.
4. Jos laina olisi myönnetty Puolan zlotyissä eikä indeksointilauseketta olisi ollut ja korko olisi ollut se, jota sovelletaan valuuttaan indeksoituun lainaan eli LIBOR 3M + marginaali, 16.5.2008–10.10.2014 erääntyneiden maksujen suuruus olisi ollut 95 491,32 PLN. Ero kantajien sopimuksen nojalla todella maksaman määrän ja sen määrän välillä, jonka he olisivat maksaneet, jos riidanalaiset indeksointilausekkeet olisi poistettu, on 50 492,46 PLN kantajien eduksi.
5. Pankin taulukossaan käyttämät valuuttakurssit ovat markkinakursseja, ja eri pankkien käyttämien kurssien merkityksettömät erot johtuvat pankkien välisten markkinoiden osto- ja myyntihintojen eroista. Pankki käyttää osto- ja myyntikursseja varmistaakseen sille uskottujen varojen turvan rajoittamalla avaamansa valuuttaposition kokoa. Pankin pääasiallinen keino valuuttakurssiriskin poistamiseen on rahoituksen saaminen Sveitsin frangeina pankkien välisillä markkinoilla.
6. Sen lainan määrän, joka kantajien olisi pitänyt maksaa, jos he olisivat tehneet Puolan zlotyn määräisen lainasopimuksen tällaisiin sopimukseen sovellettavalla korolla (176 584,79 PLN), ja sen määrän, jonka he tosiasiallisesti maksoivat sopimuksen nojalla (145 983,78 PLN) 16.5.2008–10.10.2014, välinen erotus on 30 601,01 PLN kantajien vahingoksi. Tämä ero oli 11.2.2017 24 803,31 PLN kantajien vahingoksi.
7. Vaateen kattamana ajanjaksona Sveitsin frangiin indeksoidun lainan maksuerät olivat enimmäkseen alempia kuin Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerät; samanaikaisesti Sveitsin frangiin indeksoidun lainan pääomaa maksettiin takaisin tasolla, joka oli monta kertaa korkeampi kuin Puolan zlotyn määräisen lainan osalta. Samalla kuuden kuukauden ajanjaksolla suoritettujen maksujen valikoivan analyysin perusteella voidaan osoittaa, että esimerkiksi heinäkuussa 2009 Sveitsin frangiin indeksoidun lainan maksuerä oli 1 825,06 PLN, josta pääoman osuus oli 991,92 PLN eli yli 54 prosenttia erästä, kun taas Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerä oli 2 485,27 PLN, josta pääoman osuus oli 288,73 PLN eli yli 11 prosenttia erästä. Tammikuussa 2010 Sveitsin frangiin indeksoidun lainan

maksuerä oli 1 712,60 PLN, josta pääoman osuus oli 965,73 PLN eli yli 56 prosenttia erästä, kun taas Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerä oli 2 357,96 PLN, josta pääoman osuus oli 255,56 PLN eli yli 10 prosenttia erästä. Tammikuussa 2013 Sveitsin frangiin indeksoidun lainan maksuerä oli 2 019,29 PLN, josta pääoman osuus oli 1 299,12 PLN eli yli 64 prosenttia erästä, kun taas Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerä oli 2 396,93 PLN, josta pääoman osuus oli 298,60 PLN eli yli 12 prosenttia erästä. Tammikuussa 2014 Sveitsin frangiin indeksoidun lainan maksuerä oli 2 030,99 PLN, josta pääoman osuus oli 1 320,26 PLN eli yli 65 prosenttia erästä, kun taas Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerä oli 1 928,45 PLN, josta pääoman osuus oli 484,85 PLN eli yli 25 prosenttia erästä. Lopuksi heinäkuussa 2014 Sveitsin frangiin indeksoidun lainan maksuerä oli 2 041,59 PLN, josta pääoman osuus oli 1 362,16 PLN eli yli 66 prosenttia erästä, kun taas Puolan zlotyn määräisen lainan maksuerä oli 1 938,79 PLN, josta pääoman osuus oli 537,15 PLN eli yli 27 prosenttia erästä.

Pääasian asianosaisten keskeiset lausumat

1. Kantajat väittävät, että sopimusehdot ovat kohtuuttomat, koska vastaaja on voinut määrittää mielivaltaisesti Sveitsin frangin osto- ja myyntikurssin pankin valuuttakurssitaulukossa, jota sovelletaan valuuttalainoihin ja valuuttaan indeksoituihin lainoihin. Lisäksi he huomauttavat, ettei sopimuksessa tai lainaehdoissa ole määräyksiä menetelmästä, jolla mitataan arvot, joiden perusteella Sveitsin frangin osto- ja myyntikurssi määritetään. Pankin taulukossa julkaistu valuuttakurssi määritetään pankkien välisen markkinoiden valuuttakurssin perusteella seuraavalla tavalla: osto- tai myyntikurssi poikkeaa suuntaan tai toiseen pankkien välisestä kurssista pankin hallituksen päätöksen mukaisesti, eivätkä kuluttajat vaikuta siihen tapaan, jolla valuutan osto- ja myyntikurssit määritetään. Näin ollen vastaaja toimi lainvastaisesti, kun se määritteli velan määrän ja suoritettavat lainan maksuerät kiellettyjen ehtojen perusteella, ja sen on palautettava perusteettomasti perityt rahamäärät. Kantajien vaatimus koskee vastaajan lainan takaisinmaksuna perimien rahamäärien ja niiden rahamäärien, jotka olisi maksettu kohtuuttomien ehtojen puuttuessa, välistä erotusta.
2. Vastaajana oleva pankki totesi vastauksessaan, etteivät kantajat olleet yli kahdeksaan vuoteen kyseenalaistaneet lainasopimuksen pätevyyttä tai sen yksittäisiä sopimusehtoja, että nämä olivat toimineet sopimuksen mukaisesti ja saaneet taloudellista etua tämän lainatyyppin valinnasta Puolan zlotyn määräiseen lainaan verrattuna. Väite siitä, että heidän etujaan kuluttajina on loukattu, on yritys välttää sellaisen taloudellisen päätöksen vaikutukset, joka ei enää tuo odotettua etua. Pankin mukaan indeksointilausekkeen yhteensopivuutta siviililain 385¹ §:n kanssa ei tutkittu, koska osapuolet sopivat lausekkeesta erikseen eikä se sisällä hyvien tapojen vastaisia ehtoja tai loukkaa kuluttajan etua, eikä pankki myöskään määritä valuuttakurssitaulukkoa vapaasti ja mielivaltaisesti, ja vastaajan

valuuttakurssitaulukon mukaiset Sveitsin frangin osto- ja myyntikurssit vastaavat markkina-arvoja. Pankki totesi lisäksi, että se on pankkitoiminnasta annetun lain 111 §:n mukaan velvollinen julkaisemaan soveltamansa valuuttakurssit riippumatta sopimussuhteista tai sopimustyyppistä, ja että sopimuksen tekohetkellä ei ollut voimassa lainsäädäntöä, jossa pankit velvoitetaan esittämään tarkat indikaattorit ja matemaattiset mallit, joiden mukaan valuuttakurssit määritetään. Pankki lisäsi, että valuuttakurssit, jotka voivat muuttua sekunnin murto-osassa, määritetään pankista riippumattomien maailmanlaajuisten markkinaindikaattorien perusteella, ja että Puolan rahoitusalan valvontaviranomainen valvoo valuuttakurssitaulukkojen ylläpitomenetelmiä.

3. Vastaaja lisäsi, että noudattaen huhtikuussa 2009 annettua suositusta S se ilmoittaa lainaehdoissa, että valuuttakurssit määritetään ottaen huomioon seuraavat tekijät: Puolan kansallispankin ilmoittamat keskimääräiset valuuttakurssit, ajankohtainen tilanne ulkomaisilla valuuttamarkkinoilla, pankin ajankohtainen valuuttaposition ja ennustetut valuuttakurssien liikkeet.

Yhteenveto ennakkoratkaisupyynnön perusteista

- 1 Direktiivin 93/13, joka saatettiin osaksi Puolan oikeusjärjestystä muun muassa siviililain 385¹ §:llä, edellä mainittujen Puolan oikeussäännösten ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön, sisältäen muun muassa direktiivin 5 artiklaa koskevan oikeuskäytännön ja tuomiot C-186/16, C-96/14 ja C-26/13, tarkastelu ei ole antanut vastauksia ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kysymyksiin.
- 2 Tuomioistuimen ensimmäinen epäily koskee sitä, onko – kun otetaan huomioon neuvoston direktiivin 93/13/ETY 3 artiklan 1 kohta, 4 artiklan 1 kohta ja 5 artikla ja pankkitoiminnasta annetun lain 69 ja 111 § sellaisina kuin ne olivat sopimuksen tekemisen ajankohtana – mahdollista vaatia pankilta, että valuuttaan indeksoidussa lainasopimuksessa oleva valuutan osto- ja myyntikurssin määrittämistä koskeva sopimusehto on laadittava täysin yksiselitteisesti – eli sillä tavoin, että lainanottaja/kuluttaja voi itse määrittää kurssin minä tahansa ajankohtana –, kun otetaan huomioon kyseisen sopimuksen luonne, kansallinen lainsäädäntö ja sopimuksen tekohetken vakiintunut tapa. Sopimuksen allekirjoittamispäivänä ei ollut voimassa säännöksiä, jotka olisivat velvoittaneet [pankin] ilmoittamaan ulkomaisten valuuttakurssien vahvistamista koskevat säännöt, ja pankkitoiminnasta annetun lain 69 §:n 2 momentissa, sellaisena kuin se oli tuolloin, vaadittiin, että lainasopimus on tehtävä kirjallisesti ja siinä lueteltiin tällaisen sopimuksen ehdottomat osatekijät (esimerkiksi lainan määrä ja valuutta, lainan myöntämistarkoitus, lainan takaisinmaksuehdot ja -ajankohdat sekä lainan korko ja sen muuttamisen edellytykset). Tilanne muuttui 26.8.2011 eli yli kolmen vuoden kuluttua sopimuksen allekirjoittamisesta, kun tuli voimaan 69 §:n 2 momentin 4a kohta, jossa säädettiin, että jos laina on myönnetty muussa valuutassa kuin Puolan valuutassa tai indeksoitu tällaiseen valuuttaan, lainasopimuksen pitää sisältää yksityiskohtaiset säännöt niistä menetelmistä ja ajankohdista, joiden mukaan määritetään valuuttakurssi, jota käytetään muun

muassa lainan määrän, sen erien ja pääoma- ja korkomaksujen laskemiseen, sekä säännöt määrien muuntamisesta valuuttaan, jossa laina annetaan lainanottajalle tai jossa se maksetaan takaisin. Tässä säännöksessä ei kuitenkaan suljeta pois pankin vapautta määrittää ulkomaan valuutan määrä; siinä pelkästään otetaan käyttöön velvollisuus täsmentää valuuttakurssien määrittämistä koskevat säännöt ja ajankohdat. Lain, jolla 4a § lisättiin, luonnoksen selityksissä todetaan muun muassa, että tämän säännöksen lisäämisen tuloksena pankki ilmoittaisi asianmukaisesti lainanottajalle lainan takaisinmaksun keskeiset säännöt. Tämän ansiosta pankit kilpailisivat keskenään valuuttakurssien marginaaleilla. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että kansallisessa oikeudessa ei ole säännöstä siitä, kuinka valuuttakurssit pitäisi määrittää, mikä vaikuttaa asianmukaiselta vapailla markkinoilla.

- 3 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa tässä yhteydessä, että kun arvioidaan mahdollisuutta muotoilla yksiselitteisesti vaihtokurssien vahvistamista koskevat säännöt, on otettava huomioon Puolan kansallispankin soveltamat sopimuksen tekohetkellä voimassa olleet valuuttakurssien vahvistamista koskevat säännöt. Ajankohtaisten valuuttakurssien laskentatavasta ja ilmoittamisesta 23.9.2002 annetun Puolan kansallispankin hallintoneuvoston päätöslauselman nro 51/2002 2 §:n 1 momentin mukaan keskimääräiset EUR/PLN ja USD/PLN -vaihtokurssit lasketaan niin sanottujen noteerausten perusteella. Noteerausmekanismi koostuu päivittäisten tiedustelujen lähettämistä 10 pankille ”sellaisten pankkien listalta, jotka suorittavat rahamarkkinoilla jälleenmyyjien tehtäviä pankkien välisten valuutanvaihtomarkkinoiden liikevaihdon määrän nojalla – avista-kaupat PLN-alueella”, ja näiden tiedustelujen kohteena ovat kyseisten pankkien soveltamat euron ja USA:n dollarin osto- ja myyntikurssit Puolan zlotyyhin nähden. Päätöslauselman 2 §:n 2 momentin mukaisesti ulkomaan valuuttojen kuten Sveitsin frangin vaihtokurssit lasketaan 2 §:n 1 momentin mukaisesti lasketun euron ja Puolan zlotyn välisen vaihtokurssin ja euron markkinakurssin yksittäisiin valuuttoihin nähden perusteella klo 11.00. Vastaajana oleva pankki oli merkitty rahamarkkinoilla jälleenmyyntiä suorittavien pankkien luetteloon, mikä merkitsee sitä, että vastaajana olevan pankin taulukoiden mukaiset valuuttakurssit olivat perustana Puolan kansallispankin valuuttakurssin määrittämiselle. Tähän on lisättävä, että Puolan kansallispankki yksikkönä, jolla on Puolan perustuslain (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej) 227 §:ssä mainittu tehtävä järjestelmässä, jonka toimintaa ohjataan lailla ja joka panee täytäntöön rahapolitiikkaa ja etenkin valuuttapolitiikkaa, muutti valuuttakurssien vahvistamisen sääntöjä kolme kertaa 18 vuodessa eli lyhyempänä ajanjaksona kuin sopimuksen voimassaoloaika.
- 4 Tämän vuoksi on kyseenalaista, onko – kun otetaan huomioon valuuttaan indeksoidun lainasopimuksen pitkäaikainen luonne ja muutosten ennustamaton luonne valuuttamarkkinoilla – ylipäätään mahdollista vaatia vastaajaa nimeämään tarkasti ja täsmällisesti valuuttakurssin määrittämistä koskevat säännöt, vai onko, kun otetaan huomioon palvelun luonne, mahdollista viitata direktiivin 93/13 4 artiklan 1 kohdan nojalla yleisempään vapaiden markkinoiden valuuttakurssin käsitteeseen, erityisesti kun pankin mahdollinen vapaus määrittää ulkomaisen

valuutan vaihtokurssi – markkina-arvojen puitteissa – ei johtaisi huomattavaan taloudelliseen epätasapainoon kuluttajan vahingoksi direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla. Tätä epäilyä näyttävät tukevan lainaehdot, joita vastaaja sovelsi pankkitoiminnasta annetun lain 69 §:n 2 momentin 4a kohdan lisäämisen jälkeen. Kuten vastaaja huomautti, kyseisen lisäyksen ajankohtana valuuttakurssit määritettiin lainaehtojen mukaan ottaen huomioon seuraavat tekijät: Puolan kansallispankin ilmoittamat keskimääräiset valuuttakurssit, ajankohtainen tilanne valuuttamarkkinoilla, pankin ajankohtainen valuuttaposition ja valuuttakurssien ennustettavissa olevat liikkeet. Vaikka tällaisella lainaehtojen sanamuodolla ilmaistaan valuuttakurssin määrittämisperusteet, siinä tosiasiallisesti tehdään mahdottomaksi määrittää valuuttakurssi, koska säännöt ovat epätasällisia ja epäselviä.

- 5 Jos katsotaan, että valuuttaan indeksoidun lainan sopimusehto, joka kokee vaihtokurssien määrittämissääntöjä, voi olla luonteeltaan yleinen ja viitata markkinakurssiin, herää epäily siitä, voidaanko sopimusehtoa, joka koskee lainanantajan (pankin) suorittamaa valuutan osto- ja myyntikurssin määrittämistä, tulkita sillä tavoin, että epäilyt ratkaistaan kuluttajan eduksi ja oletetaan, että sopimuksessa määritetään valuutan osto- ja myyntikurssit tavalla, joka ei ole täysin mielivaltainen, vaan markkinaehdoin.
- 6 Tässä yhteydessä pitäisi määrittää, onko mahdollista poistaa sellaisen sopimusehdon moniselitteisyys, jossa määrätään valuuttakurssin määrittämistä koskevista säännöistä direktiivin 93/13 perustelukappaleiden ja sen 5 artiklan mukaisesti, poistamatta itse riidanalaista lauseketta. Tällaiseen ratkaisuun voisi viitata erottelu direktiivin 5 artiklassa tarkoitetun mahdollisuuden tulkita sopimusehtoja kuluttajan eduksi ja direktiivin 6 artiklassa tarkoitetun mahdollisuuden sulkea kohtuuttomaksi todettu ehto sopimuksen ulkopuolelle välillä. Tahdonilmaisujen ja sopimusten tulkinnasta kansallisessa oikeusjärjestyksessä säädetään siviililain 65 §:ssä, jossa otetaan viitekohdaksi tahdonilmaisujen osalta yhteiskunnallisen elämän periaatteet ja kauppatavat sekä sopimusten osalta sopimuspuolten yhtäpitävä tahto ja sopimuksen tarkoitus. Kyse on siis lähinnä siitä, voidaanko kuluttajan kanssa tehtyyn sopimukseen sisältyvän sopimusehdon moniselitteisyys poistaa tulkitsemalla sopimuspuolten yhtäpitävää tahtoa ja sopimuksen tarkoitusta, vai onko katsottava, että tällainen ehto on ilman eri toimenpiteitä pätemätön siviililain 385¹ §:ssä tarkoitettulla tavalla. Tällä on merkitystä sen kantajien lausuman yhteydessä, että he uskoivat sopimuksen tekohetkellä, että muuntoon käytettäisiin objektiivista valuuttakurssia, esimerkiksi Puolan kansallispankin soveltamaa kurssia, ja niiden vastaajan vaatimusten yhteydessä, joiden mukaan tämän käyttämä kurssi on markkinakurssi eikä mielivaltainen kurssi.
- 7 Epäilyksiä on myös sopimusehdon kohtuuttomuuden arviointiin käytettävästä menettelystä. Kansallisten viranomaisten kuten Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (kilpailu- ja kuluttajansuojavirasto) ja Rzecznik Finansowy (rahoitusalan oikeusasiamies) kannan ja kansallisen oikeuskäytännön perusteella voidaan olettaa, että sitä, onko valuuttaan indeksoidussa lainasopimuksessa oleva

sopimusehto, joka koskee valuutan osto- ja myyntikurssin määrittämistä, kohtuuton direktiivin 93/13 valossa, voidaan arvioida vain sopimuksen sanamuodon perusteella. Kuitenkin unionin tuomioistuimen tuomioiden (26.1.2017, C-421/14 ja viittaus siihen 4.6.2009 annettussa tuomiossa Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, 39 kohta, ja 14.3.2013, Aziz v. Catalunyacaixa, C-415/11) valossa sopimusehtoa on arvioitava ottaen huomioon kaikki asian kannalta merkitykselliset seikat. Vaikka sopimusehdot tällaisissa tapauksissa ovat identtisiä tai samankaltaisia, voidaan niiden olosuhteiden, joissa sopimuspuolet tekivät sopimuksen, nojalla kysyä, ovatko seuraavat seikat merkityksellisiä arvioitaessa, onko sopimusehto kohtuuton: a) sopimuksen tekohetken olosuhteita noudattavan sopimuksen täytäntöönpano; b) sopimuksen sellaisen lisäyksen allekirjoittamatta jättäminen, joka mahdollistaa lainan takaisinmaksun suoraan ulkomaan valuutassa; c) riidanalaisten ehtojen vaikutus kuluttajan tahtoon tehdä sopimus; d) kuluttajan käsitys riidanalaisesta ehdosta; tai e) kuluttajan kiinnostuksen puuttuminen riidanalaiseen sopimusehtoon nähden sopimuksen tekemisen ja täytäntöönpanon hetkellä, mukaan lukien se, ettei kuluttaja lukenut sopimusta sen tekohetkellä ja sen keston aikana. Tämä epäily johtuu tuomioista C-415/11 ja C-421/14 ilmenevästä oikeuskäytännöstä, jossa todetaan, että lojaliteettiperiaatteen vastaisen epätasapainon voidaan katsoa olevan olemassa, kun sopimuslausekkeissa määritetään oikeuksien ja velvollisuuksien jako tavalla, jota osapuolet eivät olisi hyväksyneet oikeudenmukaisissa neuvotteluissa. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan niiden olosuhteiden arviointi, joissa sopimus tehtiin, mukaan lukien sopimuspuolten yhteinen aikomus määrittää, mitä ulkomaisia vaihtokursseja sopimuksen täytäntöönpanossa sovelletaan, on tehtävä unionin tuomioistuimen tuomioista C-415/11 ja C-421/14 ilmenevän oikeuskäytännön valossa. Tässä tilanteessa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että edellä a-e kohdassa mainituilla sopimuspuolten toimintaan sopimuksen tekohetkellä liittyvillä olosuhteilla on olennainen merkitys.

- 8 Kysymykseen siitä, hyväksyisivätkö osapuolet tietyn sopimusehdon, voidaan vastata edellä esitettyjen toteamusten perusteella. Erityisesti sopimuksen täytäntöönpanoa koskevat ongelmat, se, etteivät kuluttajat kiinnitä huomiota sääntöihin, joiden mukaan valuuttakurssi määritetään ja se, etteivät he tunne sopimusta sen keston ajan, antavat aiheutta päätellä, että sopimus olisi tehty, vaikka kuluttajat olisivat saaneet oikeudenmukaisissa neuvotteluissa tietää sen menetelmän yksityiskohdat, jolla pankki määrittää valuuttakurssin. Käsiteltävässä asiassa näitä epäilyjä vahvistaa se, että toinen kantajista todisti olettaneensa, että vaihtokurssi määritetään objektiivisesti, ja viittasi esimerkkinä Puolan kansallispankin kurssiin. Toisaalta vastaaja väittää, että sen oli sovellettava markkinoiden mukaista valuuttakurssia ja näin ollen siis myös objektiivista kurssia. Tämän vuoksi voi olla niin, että osapuolilla oli sama käsitys kyseisestä sopimusmääräyksestä, joka oli hyväksytty oikeudenmukaisissa neuvotteluissa, jolloin tuomioissa C-415/11 ja C-421/14 tarkoitettua lojaliteettivelvoitetta noudatettiin. Tämän vuoksi on perusteltua epäillä, voidaanko kyseessä olevaa sopimusehtoa pitää kohtuuttomana, kun otetaan huomioon osapuolten yhtäpitävä tahto käyttää objektiivista kurssia, vai onko tältä osin mahdollista poistaa

epäilykset sillä tavoin, että katsotaan, ettei pankin taulukon mukainen vaihtokurssi ole mielivaltainen vaihtokurssi vaan vaihtokurssi, joka määritetään pankkitoiminnasta annetun lain 69 ja 111 §:ssä sallitulla tavalla vapaasti mutta markkina-arvojen puitteissa.

- 9 Edellä mainitut ennakkoratkaisukysymykset ovat merkityksellisiä, kun määritetään direktiivin 93/13 säännöksiin perustuvaa asianmukaista tasoa, ja niillä on näin ollen suuri merkitys kansallisen oikeuden säännösten kannalta. Kun otetaan huomioon kansallisissa tuomioistuimissa eri pankkeja vastaan vireillä olevien sellaisten asioiden suuri määrä, joissa ensimmäinen ja olennainen perustelu on yleensä vapauden puuttuminen valuuttakurssien määrittelyssä, unionin tuomioistuimen vastaus on erittäin hyödyllinen paitsi pääasian ratkaisemiseksi myös useiden muiden tämän tyyppisten kansallisten oikeusriitojen ratkaisemiseksi. Kieltävä vastaus ensimmäiseen kysymykseen mahdollistaa olennaisella tavalla vastaavanlaisten asioiden tehokkaan ratkaisemisen, eikä ole tarpeen käsitellä muita kysymyksiä, mukaan lukien valuuttakurssiriski.
- 10 Se seikka, että valuuttaan indeksoidun asuntolainasopimuksen luonne, kun sopimus on tehty useiden vuosikymmenien (tässä tapauksessa 40 vuotta) ajaksi, tekee todennäköisesti mahdottomaksi sopimusehdon laatimisen sillä tavoin yksiselitteisesti, että sitä sovelletaan sopimuksen koko voimassaoloajan, viittaisi siihen, että kysymykseen pitäisi vastata myöntävästi. Koska Puolan kansallispankki muutti valuuttakurssien määrittämistä koskevia sääntöjään kolme kertaa 18 vuoden aikana, vaikuttaa perustellulta epäillä sitä, voidaanko liikepankkia vaatia antamaan yksiselitteinen ratkaisu tässä suhteessa ja näin pitkäksi ajaksi.
- 11 Viittaus aritmeettiseen kaavaan, jossa otettaisiin huomioon Reutersin ja Bloombergin uutispalvelujen toteamat pankkien välisten markkinoiden kurssit mukautettuina marginaaleilla, ei ehkä tekisi kyseisestä sopimusehdosta riittävän selvää ja varmaa. Kun otetaan huomioon näin pitkä sopimuksen kesto ja taloudellisen tilanteen ennustamattomuus, viittaus näiden uutispalvelujen tietoihin voisi osoittautua riittämättömäksi eikä niiden luotettavuutta voida tarkastaa. On kuitenkin todettava, että koska Puolan kansallispankin vaihtokurssi seuraa liikepankkien (mukaan lukien vastaajana oleva pankki) taulukoissa vahvistetuista valuuttakursseista, myös viittaus Puolan kansallispankin kurssiin sopimuksessa voitaisiin kyseenalaistaa mielivaltaisena, koska liikepankeilla on epäsuora vaikutus Puolan kansallispankin kurssiin. Näin ollen mahdollisuus katsoa Puolan kansallispankin kurssi objektiiviseksi indikaattoriksi, joka on riippumaton liikepankkien tahdosta, on myös kyseenalainen. Tässä tilanteessa ehkä ainoa varma, vaikkakin melko yleinen, sopimusehto olisi sellainen, jossa viitataan markkinoilla vallitseviin kyseisen ulkomaisen valuutan osto- ja myyntikursseihin. Samalla riidanalaisen sopimuslausekkeen tietty yleisyys voisi olla perusteltua direktiivin 3 artiklan 1 kohdan valossa useiden vuosikymmenten ajaksi tehdyn valuuttaan indeksoidun lainasopimuksen luonteen vuoksi. Antamalla pankille samalla tietty vapaus määrittää valuuttakurssit – kuitenkin markkina-arvojen puitteissa – estetään se, että tällaisella sopimusehdolla katsottaisiin luotavan

direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu huomattava epätasapainon kuluttajan vahingoksi. Kansallisessa lainsäädännössä ei kielletä pankkeja määrittämistä omia valuuttakursseja pankkitoiminnasta annetun lain 69 ja 111 §:n mukaisesti, ja vapaat markkinat voisivat mahdollisesti taata realistiset ja objektiiviset valuuttakurssit.

- 12 Myöntävästä vastauksesta toiseen kysymykseen on huomattava, että koska direktiivissä 93/13 erotetaan toisistaan mahdollisuus poistaa sopimusehdon moniselitteisyys 5 artiklan mukaisesti ja vaatimus poistaa riidanalainen sopimuslauseke 6 artiklan mukaisesti, vaikuttaa asianmukaiselta käyttää ensin lievempää ratkaisua eli pyrkiä poistamaan sopimuksen moniselitteisyys ja siis mahdollistaa se, että sopimus säilyy voimassa sopimuspuolten tahdon mukaisesti. Sopimuspuolten tahto voidaan määrittää siviililain 65 §:n mukaisesti. Tätä tukee se sopimuspuolten toteamus, että sopimuksessa tarkoitettujen valuuttakurssien on oltava objektiivisia – millä vastaaja viittasi markkinakursseihin kun taas kantajilla ei ollut tältä osin täsmällistä kantaa –, kun ne mainitsivat esimerkkinä Puolan kansallispankin valuuttakurssin.
- 13 Unionin tuomioistuin totesi erityisesti asiassa C-421/14 antamassaan tuomiossa, että kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on määrittää annettujen arviointiperusteiden valossa, onko tietty sopimusehto todella kohtuuton asian olosuhteissa (57 kohta). Kyseisen tuomion 61 kohdassa unionin tuomioistuin myös totesi, että analysoidun direktiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusehdon kohtuuttomuutta on arvioitava ottaen huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja pitäen silmällä kaikkia sopimuksen tekoon sopimuksentekohetkellä liittyviä olosuhteita. Kyseisessä tuomiossa viitataan myös tuomioon C-243/08 (39 kohta), jossa todetaan, että direktiivin 4 artiklassa säädetään, että sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioidaan ottaen huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja viitaten kaikkiin sopimuksen tekoon sopimuksentekohetkellä liittyviin olosuhteisiin (ks. myös unionin tuomioistuimen tuomio asiassa C-415/11, 71 kohta).
- 14 Lisäksi on todettava, että vaikka riidanalainen sopimusehto ei olisi riittävän täsmällinen, sen perusteella ei voida katsoa, että vastaajana oleva pankki olisi ollut vilpillisessä mielessä, koska se on koko sopimuksen täytäntöönpanon ajan soveltanut sopimuksen tulkintansa mukaisesti markkinakursseja myös silloin, kun kysymys sopimusehtojen kohtuuttomuudesta ei ollut esillä. Tältä osin ei voida katsoa, että pankki olisi muotoillut sopimusehdon sillä tavoin, että se olisi käyttänyt kuluttajan vahingoksi mielivaltaisia valuuttakursseja, jotka eivät riipu markkinakursseista. Samanlaiset sopimusehdot tämän tyyppisissä lainasopimuksissa olivat yleinen käytäntö myös muissa pankeissa. Taloudelliset näkökohdat voivat myös puoltaa sen hyväksymistä, että nämä valuuttakurssit ovat markkinakursseja. On huomattava, että jopa silloin, kun pankilla oli vapaus vahvistaa valuuttakurssit markkina-arvojen puitteissa, tuloksena oli, että kyseiset lainanottajat olivat suotuisammassa taloudellisessa tilanteessa kuin silloin, jos he

olisivat tehneet Puolan zlotyn määräisen lainasopimuksen tällaisiin sopimuksiin sovellettavalla korolla.

TYÖASIAKIRJA